میشل فوکو پس از بیست سال

پیوند مرگ و لذت

سعید راعی

اشاره: پانزدهم اکتبر، مطابق با جمعه ۲۴ مهر ماه، مصادف بود با هفتاد و هشتمین سال تولدمیشل فوکو، فیلسوف و اندیشمند فرانسوی. کسی است که سیزده سال هر روز صبح، سر و صورت خود را می تراشید و در طول این سالها روزهای دوشنبه و چهارشنبه هر هفته در کلاسهای درس کلوژ دوفرانس حاضر می شد تا به دانشجویان درس بدهد. فوکو به هنگام انقلاب ایران، دو بار به ایران سفر می کند و نظراتی نیز درباب انقلاب ایران ارائه می دهد؛ البته به طور کلی برای ما اهمیت فوکو به دلیل حضور وی در ایران نیست؛ بلکه به دلیل نقش کلیدی گفتمان فلسفی و اندیشه او در قرن بیستم و حال حاضر است. مایکل کلارک، در سال ۱۸۸۳، یعنی یک سال قبل از مرگ فوکو: در ذیل مدخل حاشیه ای بر کتابشناسی فوکو می گوید که فوکو «جعبه ابزار عصر حاضر» است و شاید این نقش کلیدی، مهمترین دلیل توجه به اندیشه های فوکو باشد.

گروه اندیشه

میشل فوکو (michel foucault)؛ روز ۱۵ اکتبر سال ۱۹۲۶ میلادی در شهر پواتیه فرانسه از خانواده ای مسیحی و مرفه به دنیا آمد. پدر و مادر وی هر دو پزشک بودند و این امر باعث شد تا بعدها اندیشه های بدیعی نسبت به این شاخه از دانش توسط فوکو ارائه شود. پدر فوکو همواره علاقه مندی خود را برای پزشک شدن فرزندش ابراز می کرد؛ اما روزی فوکوی یازده ساله به او می گوید که قصد دارد تا در آینده معلم تاریخ شود.

وی تحصیلات تکمیلی خود را در دانشسرای عالی پاریس آغاز کرده و پس ازتحصیل در رشته روانشناسی، در سال ۱۹۴۸ در رشته فلسفه از دانشگاه سوربن فارغ التحصیل می شود. فوکو پس از آن، هرگز ازمحیط دانشگاهی جدا نشد؛ به صورتی که می توان او را فردی کامیاب برای کار دانشگاهی به شمار آورد. اندیشمند چهل و چهار ساله در سال ۱۹۷۰ با ایراد یک سخنرانی در سالن اجتماعات کلوژدوفرانس پاریس کار خود را در این دانشگاه آغاز می کند؛ تا از آن پس بر کرسی ژان هیپولیت (یکی از بزرگترین هگل شناسان قرن بیستم) تکیه کند. فوکو تا پایان عمر در همان دانشگاه به تدریس می پردازد و این در حالی است که تدریس در دانشگاههای بسیاری را نیز در کارنامه خود دارد. مرگ فوکو پس از ۵۸ سال زندگی، در تاریخ ۲۵ ژوئن سال ۱۹۸۶ به علت ابتلا به بیماری ایدز فرامی رسد. فوکو در ظهر یک روز پاییزی چشم از جهان فرومی بندد و وصیتنامه اش نیز به خواست خود او هرگز منتشر نمی شود.

فوکو در طول حیات فکری خود در سنت فلسفه فاره ای (که اساساً ماهیت فلسفه فرانسه بوده و هست) به فعالیت پرداخت. او با مطالعه آثار و آرای اندیشمندانی چون هگل، نیچه، مارکس، فروید، هایدگر و هوسرل و همچنین تحت تأثیر مستقیم فلاسفه ای چون موریس مرلوپونتی، ژورژ کانینگهام و ژان هیپولیت به بسط آرا و عقاید خود پرداخت. او ضمن آشنایی با پدیدارشناسی، اگزیستانسیالیسم، مارکسیسم، نیهیلیسم، ساختارگرایی و ایده های روانکاوانه نظریات خود را مطرح کرد؛ اما آنچه در این میان از اهمیت زیادی برخوردار است، درک این موضوع است که نمی توان فوکو را متعلق به هیچ یک از این سنتهای فکری دانست. او در عین اینکه در مقطعی از ایده های بنیادین این مکاتب و سنتهای فکری بهره برده است؛ اما همواره دیدگاهی انتقادی نیز نسبت به آنها داشته است و به همین دلیل به هیچ وجه نمی توان آرای او را به صورت خاص، تنها با توجه به یکی از این سنتها تفسیر کرد.

نظام فکری فوکو به صورتی است که نمی توان آن را تنها به یکی از چارچوبهای فلسفی منسوب کرد. این موضوع تا آنجا نمود می یابد که حتی عده ای بیش از اینکه فوکو را فیلسوفی قاره ای بدانند؛ او را فیلسوفی تحلیلی معرفی می کنند. به دلیل همین سیالیت ایده های فوکو، بسیاری از مفسران بر این باورند که حتی نمی توان اندیشه و آرای فوکو را به شاخه ای خاص از دانش بشری محدود کرد. فوکو هم فیلسوف است هم روانکاو و هم تاریخدان، جرم شناس، حقوقدان و عالم سیاست. به عبارت دیگر، آرا و اندیشه های او در گفتمان (discourse) فلسفی، روانکاوی، تاریخ، حقوق و سیاست مطرح است. این در حالی است که هرگز نمی توان او را به یکی از مکاتب فلسفی از جمله مارکسیسم، ساختارگرایی، پدیدارشناسی و یا هر سنت فلسفی مدرن دیگری محدودکرد؛ زیرا وی انتقادات بنیادینی به این اندیشه ها وارد کرده است. البته نباید فراموش کرد که این نگاه انتقادی به سنتهای فلسفی مدرن بر پساساختارگرا و پسامدرن بودن فوکو نیز دلالت ندارد.

شاید تنها واژه مناسب برای فوکو «اندیشمند» باشد. اندیشمندی که چون مایکل کلارک باید او را مرجعی کامل برای عصر معاصر بدانیم.(۱)

تحلیل وی از قدرت، جنسیت و سایر نهادهای مدرن، از جمله نهادهای حقوقی و روانی، امروز مرجعی در کار اندیشمندان حوزه های مختلفی چون جامعه شناسی، علوم سیاسی، حقوق و فلسفه به شمار می رود. این در حالی است که نگاه او به مسأله قدرت و رابطه ساخت قدرت با نظام یا صورت بندی دانایی (episteme) خود می تواند مبنایی معرفت شناختی در سمت و سوی تحلیلی وی باشد. تا جایی که می توان ادعا کرد که در حال حاضر پرداختن به این مفاهیم، بدون در نظر گرفتن آرای فوکو کاری ناقص و کم اعتبار است. فوکو با توجه به چارچوب گفتمانی دوره مدرن و نگاه تبارشناختی (geneological) به صورت بندی های مختلف دانایی در هر دوره (و به صورت خاص دوره مدرن) و بیش از همه نگاه رادیکال وی به ساخت قدرت بستری را فراهم آورده است تا بتوان از این منظر به نهادهای مدرنی چون زندان، بیمارستان و حتی سایر نهادهای جامعه مدرن از جمله حکومت، آموزش و... پرداخت. اگر حتی اندیشمندی یا پژوهشگری نخواهد یا نتواند ایده های فوکو در خصوص این مسائل را بپذیرد؛ اما چارچوب نظری وی در این باره و بستر معرفتی او را نمی تواند فراموش کند.

با این وصف هنوز در ایران آشنایی با فوکو به واسطه شرح هایی است که منتشر شده است. البته این اواخر کتاب های اصلی فوکو به همت تنی چند از مترجمان منتشر شده است که این موضوع می تواند باب آشنایی بیشتر و ناب تر را با اندیشه های این متفکر فرانسوی بگشاید. شاید یکی از بهترین شرحهایی که درباره فوکو تاکنون منتشر شده و به فارسی نیز ترجمه شده است کتاب «میشل فوکو فراسوی ساختارگرایی و هرمنوتیک» باشد که این کتاب را هوبرت دریفوس وپل رابینو نگاشته اند و ترجمه ای خوب و کامل از آن، توسط دکتر حسین بشیریه صورت گرفته است و کتابهای دیگری که از آن جمله می توان به کتابی که دکتر محمد ضیمران تألیف کرده است با عنوان «میشل فوکو: دانش و قدرت» اشاره کرد. البته شرح اندیشه های یک اندیشمند به تنهایی برای درک آرای وی کافی نیست. بلکه این کار تنها آشنایی کلی از دید مفسر را به مخاطب می دهد.

در کنار این تفسیرهای مختلف و متنوع، کوتاه ترین نسخه «تاریخ جنون» که تلخیصی از مجموعه کامل این کتاب توسط خود فوکو است، به قلم فاطمه ولیانی ترجمه شده است که ترجمه وی نیز کاری ارزنده و دقیق است؛ تا جایی که این ترجمه برنده جایزه کتاب سال نیز شد. «نظم گفتار» که متنی مهم برای درک ایده های اصلی فوکو به شمار می رود نیز توسط دکتر باقر پرهام ترجمه شده است.

در چنین فضایی دوتن از مترجمان نیز همت گماشته اند تا کتابهایی که به قلم فوکو نگاشته شده است را ترجمه کنند. افشین جهاندیده و نیکوسرخوش تاکنون کتابهایی چون «مراقبت و تنبیه: تولد زندان» و «ایران روح یک جهان بی روح» (که مجموعه ای از گفت وگوی مختلف داشته است، به طور کلی زندگی فکری وی را به چهار مرحله تقسیم کرده اند. به عبارت دیگر وی در طول حیات فکری خود که کتابهای مذکور را تألیف کرده است، به صورت ضمنی چهار مرحله را پشت سر نهاده است. او در مرحله اول تحت تأثیر پدیدارشناسی وجودی قرار می گیرد و در نیمه اول دهه پنجاه میلادی روانشناسی را از همین منظر مورد توجه قرار می دهد و کتاب «بیماری روانی و شخصیت» را با همین رویکرد منتشر می کند. فوکو در همین مرحله «تاریخ جنون» را تألیف می کند و مدال مرکز ملی پژوهش های علمی را به خاطر تألیف این اثر به خود اختصاص می دهد. کتابی که در حقیقت رساله دکترای وی بوده است.

در مرحله دوم وی روش دیرینه شناسی (archeology) را در پژوهشهای فلسفی ـ تاریخی اش به کار می گیرد. فوکو با بررسی ساختار زبان شناختی، حرفه پزشکی را در دوره میشل فوکو را شامل می شود) ترجمه کرده اند و در روزهای اخیر نیز جلد اول «تاریخ جنسیت» با عنوان «اراده به دانستن» توسط این دومترجم به فارسی ترجمه شده و به بازار آمده است.

آثار اصلی فوکو که امروز در غرب به عنوان متون کلاسیک حوزه های مختلف دانش از جمله فلسفه، روانشناسی، جامعه شناسی، حقوق و... از آنها یادمی شود عبارتند از: بیماری روانی و شخصیت (۱۹۵۴)؛ تاریخ جنون (۱۹۶۱)؛ زایش درمانگاه (۱۹۶۳)، بیماریهای روانی در روانشناسی (۱۹۶۶)؛ کلمات و اشیاء (۱۹۶۶)؛ دیرینه شناسی دانش (۱۹۶۹)؛ مراقبت و تنبیه (۱۹۷۷) و تاریخ جنسیت در چهار جلد.

با توجه به رویکرد فوکو و تغییراتی که در شیوه پرداخت وی به موضوعات جدید بررسی می کند. «زایش درمانگاه» و «دیرینه شناسی دانش» حاصل کار او در این دوره است.

فوکو در مرحله سوم به جای دیرینه شناسی، با تأثیر از نیچه، تبارشناسی را به کار می گیرد. وی در این زمینه سعی می کند، نشان دهد که تغییرات و دگرگونیهای نظامهای گفتمانی چگونه بر تغییرات غیرگفتمانی اعم چون کارکرد قدرت و نظام سیاسی تأثیر دارند و تأکید می کند که نظام اندیشه، معلول عقل بسیار خرد و غیرواحد وکوچک است. «مراقبت و تنبیه: زایش زندان» عنوان کتابی است که فوکو در آن به بررسی مناسبت میان دانش و قدرت می پردازد و همچنین طرح کلی «تاریخ جنسیت» حاصل این دوره است. به عقیده فوکو، جنسیت، نسبت غیرقابل تفکیکی با نظام قدرت دارد. چگونگی تأثیر قدرت بر روابط جنسی و جنسیت موضوعی است که فوکو قصد تحلیل آن را دارد.

به اعتقاد او بیان روابط مبتنی بر جنسیت، آشکارسازی حقیقت و ماهیت افراد است و با آشکار شدن روابط جنسیتی، قدرت به ماهیت شهروندان تحت حاکمیتش پی خواهد برد. به عقیده فوکو در دوران مدرن روانشناسان جانشین کشیشان شده اند و اعترافات کلیسایی جای خود را به پرونده های روانکاوی داده است تا از این منظر روابط مبتنی بر جنسیت افراد را بشناسد و کلیت وجود آنها را تحت انقیادخود درآورند. او با این رویکرد به تکمیل تاریخ جنسیت می پردازد و در تکمیل این پروژه است که او به نکات بدیع دیگری دست می یابد و با پرداختن به این موضوعات است که مرحله چهارم تفکر فوکو رقم می خورد.

فوکو در رویکرد خود به مقوله جنسیت به اصل لذت توجه ویژه ای دارد؛ اصلی که در زمان باستان اعتدال حیاتی در آن امری مهم و ضروری بود. (البته این اعتدال به معنی اعتدال اخلاقی نیست) این در حالی است که در دوره مدرن روابط مبتنی بر جنسیت ناظر به اخلاق فرض شده و از این منظر است که نظارتی انضمامی بر آن اعمال می شود، ولی این نظارت هیچ گاه محدود کردن جنسیت افراد را به دنبال نداشته و ندارد. بلکه اساساً نظارتی بر لذت جویی افراد است تا به واسطه آن خود فرد را تحت انقیاد درآورد.

نگاه شخصی فوکو به لذت به مثابه امری دست نیافتنی است. او لذت حقیقی را لذتی عمیق و دارای شدتی غیرقابل حصر می داند و به همین دلیل او برخورداری از لذت واقعی را امری دشوار و دست نیافتنی معرفی می کند؛ زیرا لذت واقعی تجربه ای است که همواره با مرگ پیوند می خورد. از این منظر است که فوکو به تاریخ جنسیت می پردازد. او سه جلد از این کتاب را تألیف می کند وجلد چهارم آن به دلیل مرگ فوکو ناتمام می ماند.

پی نوشت:

۱. Clark Michael. "Michel Foucault: An Annotated bibilography". New York. Garland.

قابل توجه
تولیدکنندگان سینک ظرفشویی
ورق مخصوص استینلس استیل
تلفن: ۸۷۲۲۲۳۷

JOB VACANCY
(For Iranian Or Non Iranian Engineers)
SHARGAN CONSULTING Co active in petrochemical industries has vacancy for following position :
- Project Manager with minimum 15 years experience
- Project Planning and control with minimum 10 years Experience please send us CV to info@shargan.com

دعوت به همکاری
شرکت ساختمانی برای کارگاه کامیاران دعوت به همکاری می‌نماید.
۱- مهندس عمران
با حداقل ۵ سال سابقه مفید در پروژه‌های آبیاری و زهکشی
۲- نقشه‌بردار
با حداقل ۵ سال سابقه
تلفن تماس: ۸۷۹۰۹۸۵

صنایع پودر رنگ ملکی (الکترواستاتیک)
سازنده کلیه تجهیزات خط رنگ پودری
فروش دستگاه های پاشش پوروتک
خدمات رنگ پودری
با مدیریت جواد قلوفی
آماده تحویل
ملکی ۰۹۱۲۱۱۱۶۵۵۱
(۰۲۶۲)۳۸۴۳۳۴۴ -۳۸۴۲۸۳۸
www.malekypd.com

آگهی استخدام
از مهندس مکانیک و شیمی فارغ التحصیل دانشگاههای معتبر دارای حداقل ۳ سال سابقه کار در رابطه با تصفیه خانه های آب وفاضلاب مسلط به زبان انگلیسی دعوت به همکاری می شود.
تلفن: ۸۷۹۶۷۶۱-۰۲۱

آگهی مزایده
شرکت کمپرسورسازی ایران در نظر دارد،
تعدادی از ماشین آلات خود را به عنوان ضایعات به فروش برساند. لذا متقاضیان خرید می توانند برای شرکت در مزایده حداکثر تا تاریخ ۸۳/۸/۱۰ به امور اداری شرکت به نشانی: شهر صنعتی البرز، خیابان حکمت هشتم، روبروی بانک رفاه کارگران مراجعه نمایند.
ضمناً هزینه درج آگهی به عهده برنده مزایده می باشد.

وزارت جهاد کشاورزی
شرکت سهامی شیلات ایران
نوبت دوم
آگهی مزایده فروش
شرکت سهامی شیلات ایران در نظر دارد، مرکز تکثیر میگو هشتم شهریور (حله) واقع در بوشهر، روستای حله را از طریق مزایده عمومی و به صورت نقد و اقساط و قیمت پایه به مبلغ ۳/۷۷۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال به فروش رساند. لذا متقاضیان حقیقی و حقوقی می توانند تا پایان وقت اداری روز چهارشنبه مورخ ۸۳/۸/۶ (بجز ایام تعطیل) درتهران به نشانی: خیابان دکتر فاطمی غربی، شماره ۲۵۰، شرکت سهامی شیلات ایران، طبقه چهارم شمالی، دفتر بودجه و تشکیلات و در بوشهر به نشانی: بزرگراه طالقانی، اداره کل شیلات استان بوشهر مراجعه و نسبت به دریافت و تکمیل اسناد مزایده اقدام نمایند. ضمناً برای کسب اطلاعات بیشتر می توانند با تلفنهای زیر تماس حاصل نمایند.
تهران: ۹۴۳۳۳۳۳-۶ ۶۹۴۴۴۴۴ (داخلی ۲۴۰۳-۲۴۲۸-۲۴۰۱) و یا مستقیم: ۲- ۶۹۴۳۹۵۱
بوشهر: ۲۵۳۰۰۲۳ و ۶۱ -۲۵۲۳۴۵۹-۰۷۷۱
روابط عمومی و بین الملل شیلات ایران
۳۶۰۲ ۷/۴۰

دعوت به کار
یک واحد بزرگ تولیدی مستقر در تهران - تخصص های زیر را با حقوق و مزایای مکفی استخدام می نماید.

نوع تخصص	سابقه مفید کار	مدرک تحصیلی	سایر مشخصات
مدیر بازرگانی	۱۰ سال	فوق لیسانس بازرگانی از دانشگاه معتبر	تجربی به زبان انگلیسی (تکلم به دانش روز بازرگانی)
رئیس حسابداری	۷ سال	لیسانس حسابداری از دانشگاه معتبر	تجربی به سیستم مرکز فرگر و نظرات سیستم
مهندس مکانیک	۵ سال	لیسانس مکانیک از دانشگاه معتبر	ـــــ
مهندس متالورژی	۷ سال	لیسانس متالورژی از دانشگاه معتبر	ـــــ
کارشناس مقاطعه و ایمنی	۳ سال	لیسانس مقاطعه و ایمنی از دانشگاه معتبر	ـــــ
تهیه کنی مقاطعه	۳ سال	ـــــ	ـــــ

و تمدید شرایط ظرف مدت ۱۰ روز از تاریخ انتشار آگهی می توانند درخواست کتبی خود را با ذکر سوابق کاری به صندوق پستی شماره ۱۴۳۹۵/۹۸۱ ارسال نمایند.

استخدام حسابدار
یک مؤسسه معتبر جهت تکمیل کادر مالی خود به دو نفر حسابدار آقا با مدرک تحصیلی لیسانس حسابداری با تجربه مفید حداقل ۳ سال و آشنا به سیستم نرم افزاری همکاران سیستم نیاز دارد. واجدین شرایط می توانند مشخصات فردی و تجربه کاری خود را حداکثر ۱۰ روز از تاریخ درج آگهی به صندوق پستی شماره ۱۴۳۳۵/۵۵۹ ارسال فرمایند.

شرکت فلزتاب قزوین
با نیم قرن تجربه
مخازن زمینی، هوایی، صنعتی
مخازن تحت فشار، سیلو
سوله و سازه‌های فلزی
همگام با تکنولوژی روز
همراه: ۰۹۱۲۱۸۱۳۷۸۴ تلفن: ۸-۶۶۳۷ نمابر: ۳۴۱۷ کد: ۰۲۸۲۴۳۷
نشانی: قزوین، شریف آباد، روبروی کلانتری ۳۵

دعوت به همکاری
جهت تهیه نقشه قطعات، قالبها و بردهای الکترونیکی به همکاری شرکت ها و افراد متخصص در امر نقشه کشی نیازمندیم. خواهشمند است رزومه و توانمندیهای خود را به شماره فکس: ۲۵۶۵۶۲۹ مدیریت پروژه OEM ارسال فرمایید.

شرکت متین کذر
انواع دربازکن های کنترلی
KEY automation
همراه با ۱۸ ماه گارانتی خدمات پس از فروش
نماینده فعال از شهرستان ها پذیرفته می شود
تلفن: ۸۹۱۳۱۸۲ ، ۸۹۱۳۱۸۱
تهران، ابتدای خیابان مطهری، شماره ۲۲۶، طبقه سوم

زمین و آپارتمان تنها سرمایه جاودانه
فروش قطعات و آپارتمانهای واگذار شده تعاونیهای مسکن با سند منگوله دار و بنچاق
۲۳۷۶۵۲۲ - ۲۳۷۶۵۲۳ - ۲۰۷۸۴۰۸
نشانی: سعادت آباد، میدان گاج، مجتمع سروستان، طبقه دوم اداری، واحد ۲۰۱
نیاوران دارآباد
۱۵۰ متر - ۱۶ میلیون
۱۷۰ متر - ۱۸ میلیون
۲۰۰ متر - ۲۱ میلیون
۳۰۰ متر - ۳۱ میلیون
۴۰۰ متر - ۵۰ میلیون
سعادت آباد
۸۶ متر - ۱۵ میلیون
۱۲۵ متر - ۲۲ میلیون
۲۵۰ متر - ۳۲ میلیون

بسمه تعالی
اطلاعیه
بدین وسیله به اطلاع کلیه مشمولین فارغ التحصیل در رشته عمران، معماری و راه ساختمان در مقطع کارشناسی و بالاتر می رساند بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان تهران در نظر دارد، برای بازسازی شهرستان زلزله زده بم تعداد محدودی از افراد مذکور را برای خدمت در ستاد بازسازی این شهرستان جذب نماید. لذا از کلیه افراد مشمول دعوت می شود تا با در دست داشتن مدارک خود (دفترچه آماده به خدمت و اصل شناسنامه) حداکثر تا پایان وقت اداری شنبه ۸۳/۸/۲ به این بنیاد به نشانی: میدان توحید، خیابان ستارخان، خیابان نیایش، شماره ۲۹، طبقه اول، امور کارکنان مراجعه نمایند.
روابط عمومی بنیاد مسکن استان تهران
۶۶۲۰ ۷/۸۷

اطلاعیه مهم
سازمان حفاظت محیط زیست
(دفتر حفاظت لایه اوزن)
به اطلاع می رساند که دفتر حفاظت لایه اوزن هماهنگ کننده اجرای پروتکل مونترال در خصوص تعهدات دولت جمهوری اسلامی ایران مبنی برحذف مصرف مواد مخرب لایه اوزن در واحدهای تولیدی ایران، تجهیزات اعطا شده به کارخانه یخچالسازی پارس ماشین را که برای تبدیل تکنولوژی سازگار با لایه اوزن به آن کارخانه تخصیص داده شده بود، به علت عدم اجرای تعهدات کارخانه مذکور برای حذف مصرف مواد مخرب لایه اوزن، باز پس گرفت.
سازمان حفاظت محیط زیست،
دفتر حفاظت لایه اوزن

ایران وارانسه
تلفنهای: ۲۲- ۸۷۴۸۸۲۰ مستقیم: ۸۷۳۶۵۹۰ نمابر: ۸۷۵۴۸۱۶